

MARCIALIO EPIGRAMOS TEATRAS

Skirmantė Packočinaitė-Biržietienė

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto lektorė

Šios publikacijos tikslas yra glaustai apžvelgti romėnų epigramų autoriaus Marcialio poetinių kūrinėlių ryšį su antikinio teatro komikos formomis. Tai ne tyrėjo primetamas ryšys: mintį apie galimus sąlyčio taškus kelia užuominos paties poeto kūryboje, jo supratimas apie epigramos juoko pobūdį kaip labai artimą romėnams įprastiems karnavalinių švenčių vaidinimams. Problema nėra plačiau tirta. Ši publikacija taip pat nepretenduoja į detalų tyrimą, greičiau tai tik klausimo iškėlimas, reikalaujantis įdėmesnio žvilgsnio.

Romėnų poetas, epigramos klasikas Markas Valerijus Marcialis (40–104 m.) laiške, kuris atlieka įžangos į jo *XII epigramų knygų* rinkinį¹ funkciją, kalba apie savo kūrybos principus.

¹ Formaliai laiškas priklauso *I epigramų knygai*, tačiau svarbiausi Marcialio tyrinėtojų darbai, skirti visai poeto kūrybai ir konkrečiai šiai knygai (plg. Ludwig Friedlaender, *Einleitung*, in: *M. Valerii Martialis Epigrammaton libri*. Mit erklärenden Anmerkungen von L. Friedlaender, 2Bde, Leipzig, 1886, Nachdruck: Amsterdam: Verlag Adolf M. Hakkert, 1961, 50–67; Mario Citroni, *M. Valerii Martialis Epigrammaton liber. Introduzione, testo, apparato critico e commento*, Firenze (Biblioteca di studi superiori 61), 1975, nuo XIX) pažymi, kad ši įžanga yra sukurta vėliau išleistam kelių knygų rinkiniui. Tokią mintį suponuoja ir tekstiniai duomenys: vargu ar publikuodamas pačią pirmąją epigraminės kūrybos knygą, autorius kalbėtų apie savo kūrybos principus būtuojau laiku, kurį skaitytojas aptinka jau pirmajame įžangos sakinyje (*Epigr. I praef.: Spero me secutum in libellis meis tale temperamentum, ut...*). Taip pat pirmoji kny-

Laiškas skamba kaip savotiškas literatūrinis manifestas. Nors jis nėra pakankamai išsamus, bet paliečia nemažai autoriui, kaip epigramų kūrėjui, aktualių sričių: santykį su kūrybos objektu, pirmtakais ir tradicija, epigraminės kūrybos turinio ir formos ypatumus, potencialius skaitytojus. Kartu visas šis įžanginis tekstas įgyja ryškų apologetinį atspalvį: poetas iš anksto siekia atsakyti kritikams į galimus kaltinimus dėl jo poezijos laisvumo, nepadorių eilių. Norėdamas pasiteisinti, jis ieško precedentų, ankstesnių pavyzdžių, kad skaitytojų akyse atrodytų nekaltas. Iš jų Marcialiui ypač svarus atrodo epigraminės kūrybos ir mimų vaidinimų sugretinimas. Marcialis pabrėžia, kad jo kūrinėliai skirti tik tiems skaitytojams, kurie įpratę stebėti Floros šventės vaidinimus (*Epigr. I praef. 15–16: Epigramma-*

gos epigrama kalba apie poetą kaip plačiai žinomą būtent savo epigramine kūryba (tai žymusis Marcialio prisistatymas: *Hic est quem legis, quem requiris, / Toto notus in orbe Martialis / Argutis epigrammaton libellis: / Cui, lector studiose, quod dedisti / Viventi decus atque sententi, / Rari post cineres habent poetae* (*Epigr. I 1*)). Iš Marcialio kūrybos matyti, jog jam tikrai nėra būdingas gyrimasis, jis greičiau yra kuklus ir ironiškas poetas, todėl pareiškimai apie pagarsėjimą visame pasaulyje (aišku, turimas omenyje romėniškasis *orbis terrarum*, t. y. pasaulis, kur žengia skaitančio romėno koja), kurį autoriui atnešė būtent šmaikščių epigramų knygelės, apie jau turimo ne bet kokio, o uolaus (*studiosus*) skaitytojo jam gyvam esant suteiktą tokią šlovę (*decus*), kurios retai ir po mirties sulaukia poetai, pačioje pirmosios knygos pradžioje atrodytų tikrai netinkami.

ta illis scribuntur, qui solent spectare Florales). Tokiems griežtiems kritikams kaip Katonas² poetas, nors ir mandagia, konjunktyvine, forma uždraudžia žengti į savo teatrą, o jei jau išengtų, tegu stebi: *non intret Cato theatrum meum, aut si intraverit, spectet* (*Epigr.* I praef. 16–17). Šią mintį jis dar kartą akcentuoja epistolinę išangą baigiančioje epigrame, kurioje kreipiasi į Katoną ir ironiškai klausia, ko šis, žinodamas šventų Floros vaidinimų laisvumą, atėjęs į teatrą, gal tik tam, kad išeitų (*Epigr.* I praef. 19–22). Panašus įsivaizduojamo teatro vaizdas kuriamas ir *II epigramų knygos* išangoje: kritiškas skaitytojas stebi autoriaus kūrinį lyg pasirodyti įvedamus aktorius, sakosi sėdįs tarp tų žiūrovų, kurie riksmomis prieštarauja autoriaus sumanymui (*Epigr.* II praef. 10–11: *Ego inter illos sedeo qui protinus reclamant*). Taigi matome, kad savo kūrybą poetas prilygina teatriniam pasirodymams, kviečia skaitytojus į savo epigramos teatrą.

Šias Marcialio užuominas galima interpretuoti dvejopai. Pirmiausia – paties autoriaus aki-

² Katonų šeimos atstovai romėnų literatūroje simbolizuoja moralinį idealą, kurį geriausiai apibūdino dorybių kompleksas, pačių romėnų įvardytas kaip *virtus Romana*; tarp kitų dorybių čia svarbiausios buvo *gravitas* ir *severitas*, jų rūtūs simboliai nuolat minimi ir Marcialio: tai *Catonēs* (mini dažniausiai, apie penkiolika kartų, pvz., *Epigr.* I praef. 16; *Epigr.* V 51; VI 32; IX 28; XI 5 ir t. t.), *Curii* (*Epigr.* I 24; VII 58; IX 27 etc.), *Camilli* (*Epigr.* I 24; IX 27; XI 5), *Fabricii* (*Epigr.* VII 68; X 73; XI 5 etc.), *Fabii* (*Epigr.* VI 64; VII 58). Čia Marcialis daro aliuziją į visiems jo amžininkams gerai žinomą istoriją apie Katoną Utikietį, atėjusį į Floralių vaidinimą 55 m. pr. Kr. Šią istoriją detaliai užfiksavo Valerijus Maksimas: *eodem (Catone) ludos Florales, quos Messius aedilis faciebat, spectante populus ut mimae nudarentur postulare erubuit, quod cum ex Favonio amicissimo sibi una sedente cognosset, discessit e teatro, ne presentia sua spectaculi consuetudinem impediret. Quem abeuntem ingenti plausu populus prosecutus priscum morem iocorum in scaena revocuit, confessus se plus maiestatis uni illi tribuere quam sibi universo vindicare* (Val. Max. II 10.8). Čia, beje, įvykis pateiktas pozityviai, juntamas autoriaus pritarimas Katono elgesiui: jis išėjęs iš teatro, kad savo buvimu nevaržytų publikos, stebinčios įprastą šiai šventei apsinuoginusių mimų vaidinimą. Marcialis šį įvykį interpretuoja visai priešingai.

vaizdžiai siūlomas epigraminės kūrybos ir mimo panašumas. Mimas³ – specifinė antikinio teatro vaidinimų rūšis, kurios pagrindą sudarė buitinės, dažnai juokinančios ir satyrinės scenelės. Siekiant maksimalaus natūralumo, artimumo realiam vaizdui, mimai buvo vaidinami be kaukių, juose pasirodydavo ir moterys aktorės. Nors egzistavo ir literatūrinės mimo formos⁴, jis buvo pirmiausia svarbi antikinio teatro dalis, glaudžiai susijusi su kultiniais apeigų kompleksais, iš esmės atskleidžianti Antikos juoko kultūrą. Fundamentalus, daug medžiagos talpinantis H. Reicho darbas⁵ bando visą antikinės ir Vi-

³ Gr. *μῖμος* – „mėgdžiotojas“ (aktorius), bet platesne prasme – „mėgdžiojimas“, t. y. natūralistinė scenelė iš gyvenimo.

⁴ Seniausias mums žinomas mimų kūrėjas – V a. pr. Kr. Sicilijoje gyvenęs Sofronas, mimus taip pat kūręs ir jo sūnus Ksenarchas (tai suformavo nuomonę, jog mimas – primityvi pirmiausia vakarinių graikų komikos forma (V. Šilkarskis, *Graikų literatūros istorija* I, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1938, 260); mimus primena keturios iš Teokrito (III a. pr. Kr.) idilių (II (scholijai nurodo, kad, kurdamas šią idilę, Teokritas rėmėsi būtent Sofrono mimu (Athen. XI, 480 B), X, XIV, XV (A. Kudulytė-Kairienė, *Paaiškinimai*, kn. *Teokritas, Idilės. Epigramos*, Vilnius: Aidai, 2000, *ad loc.*)); taip pat aiškesnę vaizdą apie mimą galime susidaryti iš kito helenistinio kūrėjo Herodo mimjambų – cholijambu parašytų mimų, atrastų XIX a. pabaigoje (И. М. Тронский, *История античной литературы*, Москва: Высшая школа, 1988, 220–222; Н. А. Чистякова, *Эллинистическая поэзия*, Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1988, 133–136); I a. pr. Kr. Romoje mimus kuria Decimas Laberijus, kilęs iš raitelių luomo (necilinis atvejis, nes mimai vaizduoja žemųjų sluoksnių gyvenimą, o mimų aktoriai – žemakilmiai, trupių vadovai dažnai atleistiniai vergai (В. В. Головня, *История античного театра*, Москва: Искусство, 1972, 357), įdomus Svetonijaus pasakojimas apie Cezario rengtas pramogas, kuriose pasirodydavo ir kilmingų šeimų palikuonys, tarp jų minimas Laberijus, suvaidinęs savo paties mimą, bet Cezario apdovanotas ir nepraradęs teisės priklausyti raitelių luomui (*Iul.* 39), romėniškų mimų autorius buvo ir atleistinis vergas Publilijus Siras: pirmojo žinome apie keturiasdešimt pjesių pavadinimų bei trumpų fragmentų, antrojo kūryba beveik visai nežinoma, jis buvęs greičiausiai aktorius.

⁵ H. Reich, *Der Mimos. Ein literar-entwicklungsgeschichtlicher Versuch*, 2Bde, Berlin: 1903, Nachdruck: Hildesheim: 1974.

duramžių juoko kultūros istoriją papasakoti per mimo istoriją, parodydamas juoko formų permamumą, teisingai akcentuodamas juoko ir kūniškųjų pradų jungtį bei ją iliustruodamas ne tik verbaliniais, bet ir archeologiniais vaizduojamojo meno radiniais⁶.

Marcialio laikais imperijos Romoje mimas išstumia iš scenos beveik visas dramines rūšis. Nors tebevaidinamos tragedijos, dažniau pasirenkamos tik kai kurios jų scenos, atliekamos arijos⁷, ypač svarbus tampa prabangus, išpūdingas kūrinių pastatymas, dekoracijos, išorinis vaizdas. Dažniausiai tokie vaidinimai atpasakodavo, šoku ar dainavimu atvaizduodavo senąsias tragedijas. Iš to laikotarpio mums išlikusios Senekos tragedijos buvo skirtos ne vaidinti, o recituoti, t. y. garsiai skaityti⁸. Iš komiškųjų draminių formų vis dar vaidinamos palijatos, togatos⁹, bet už jas populiarensės buvo atelanos ir ypač mimai. Pats mimas pasikeičia, neretai tampa sudėtingu sceniniu painaus siužeto kūriniu; dažniausios jo temos – santuokinė neištikimybė¹⁰, plėšikų nuotykių¹¹. Taigi siekiama paveikti žiūrovą dar realistiškesniu, net natūralis-

tiniu vaizdu¹². Pats mimas lieka neatskiriama švenčių, simbolizuojančių amžinąjį laiko virsmą, gyvybės ratą, nuolatinę mirties ir gyvenimo kaitą, dalis: galbūt ne visi sakraliniai elementai ir simboliai tebėra suprantami imperinės Romos piliečiui, bet jie išlaikomi, suvokiama kaip būtinybė. Linksmiausios romėnų šventės – Saturnalių, pažyminčių besibaigiančius ir vėl prasidedančius metus, nenutrūkstamą laiko ratą, laisvę, persirenginėjimas, pasikeitimas vaidmenimis, karnavalas suteikia galimybę atsipalaiduoti, nusimesti viešų ir asmeninių pareigų našta, o kartu sukuria karnavalizuotą¹³ literatūrą: jai suvokti reikia ypatingo, šventinio, nusiuteikimo, ji pripildyta karnavalo pasaulio logikos: laisvo familiaraus kontakto tarp žmonių, profanacijos, žaidžiant aukščiausios valdžios simboliais, menkinant, žeminant juos, pirmiausia verbalinėmis priemonėmis; sujungia antinomiškas vertybes: tai, kas kilnu, su tuo, kas žema; tai, kas išmintinga, su tuo, kas kvaila. Tokiai literatūrai priklauso ir poeto Marcialio epigramos, kurių knygos pirmą kartą skaitytojus pasiekė būtent Saturnalių šurmulio metu¹⁴. Bet net ir dviprasmiškumui pakankioje šventės atmosferoje mūsų poetas jaučia būtinybę pasitei-

⁶ Reich, 507–508.

⁷ Svetonijus vaizdžiai pasakoja apie Nerono pomėgi pasirodyti scenoje: jis atlikdavęs tragedijų arijas su kaukėmis, kurios buvusios panašios į jo paties veidą (*Ner.* 23).

⁸ Antikos žmogus kitaip ir neskaitė, tik balsu (todėl daug dėmesio autoriai skirdavo garsiniam kūrinių skambesiu), o recitacijų metu veikalai dažniausiai būdavo skaitomi platesnei auditorijai.

⁹ Vėlgi Svetonijus mini Afranijaus togatos „Gaisras“ pastatymo Nerono laikais detales: atrodo, kad scenoje išties degė namas, o aktoriams buvo leista viską nešti nuo scenos lyg iš tikro gaisro (*Ner.* 11).

¹⁰ 413 Oksirincho papirusas pateikia mimo, kurio pagrindinė veikėja, pamilusi vieną savo vergų, rezga įvairias pinkles, „scenarijų“ (tekstas iš W. Beare, *The Roman Stage*, London: 1964, nuo 314): veikia septyni veikėjai, bet pagrindinės atlikėjos – archimimės – vaidmeniui skiriama mažiausiai vietos. Tai leidžia daryti išvadas apie improvizavimo laisvę mime.

¹¹ Vienas žymiausių šios temos vaidinimų buvo *Laureolus* – mimas apie „nesugaunamą“ plėšiką Laureolą, minimą net krikščionių II–III a. rašytojo Tertuliano.

¹² Žinoma, kad seksualinės scenos tapo labai atviros, o jau minėtame Laureolo mime imperatorius Domicianas įsakė nukryžiuoti tikrą plėšiką (J. Carcopino, *Daily Life in Ancient Rome*, London: 1941, 231). Šį faktą mini ir Marcialis vienoje iš *Reginių knygos* epigramų (*Epigr. liber 7*).

¹³ Bachtino terminas, M. Bachtin, *Dostojevskio poetikos problemos*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, 143–163, taip pat labai plačiai knygoje apie Rabelais ir Viduramžių bei Renesanso kultūrą: M. M. Бахтин, *Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*, Москва: 1990.

¹⁴ Pats Marcialis linksmai sušunka: *clamant ecce mei 'Io Saturnalia' versus* (*Epigr. XI 2.5*). Dauguma Marcialio tyrinėtojų sutinka, kad beveik visos poeto epigramų knygos pasirodė apie metų pabaigą (žr. Friedlaender, 50–67; M. Citroni, IX; N. M. Kay, *Martial Book XI. A commentary*, London: 1985, 1; J. P. Sullivan, *Martial: the unexpected Classic. A Literary and Historical Study*, Cambridge: 1991).

sinti dėl savo kūrybos žaismingumo: savo epigramų pobūdį jis aiškina artimumu mimams, pirmiausia pabrėžia, jog, kurdamas epigramas ir parinkdamas gana nepadorius žodžius, naudojami verbaline mimų laisve (*mimicam verborum licentiam* (*Epigr.* VIII praef. 11))¹⁵. Pats poetas nurodo, kad turi omenyje Floralijų mimus. *Ludi Florales* – tai pavasario šventė, skirta romėnų žydėjimo ir augmenijos deivei Florai, švenčiama nuo III a. pr. Kr.; nuo 173 m. pr. Kr. ji tapo kasmetinė. Imperijos laikais *Ludi Florales* buvo švenčiama šešias dienas (nuo balandžio 28 iki gegužės 3 dienos). Tai buvo seksualinio laisvumo dienos, o šventės metu vaidinamuose mimuose vietoj aktorių pasirodydavo laisvo elgesio moterys (*meretrices*), kurios pasirodymų metu apsinuogindavo. Atrodo, kad pasitaikydavo nemažai ir žodinio nepadorumo¹⁶, kuris buvo būdingas visoms su atgimimo, derlingumo, apsisvalymo ritualais susijusioms šventėms.

Dar kelis kartus Marcialis mini Floralijų mimus, bet visada norėdamas apginti savo kūrinį, įrodyti, kad nekuriąs nieko naujo, nepadorinio, labiau žeidžiančio moralines jo bendrapiliečių nuostatas nei priimtini ir jau išgyventi sakrališkoje šventės erdvėje reiškiniai, per sugretinimą siekdamas paaiškinti pačią epigramos

¹⁵ Reikia pažymėti, jog poezijos laisvumo pateisinimas romėnams įprastų ir mėgstamų mimų stiliumi yra knygos, adresuotos tiesiogiai imperatoriui Domicianui, įžangoje: tai vykęs diplomatinis žingsnis – sugretinti epigramas su mimais, kurių gerbėjas buvo ir pats imperatorius, o žymus to meto mimų aktorius Lotynas net buvęs, pasak Svetonijaus (*Dom.* 15), Domiciano patikėtinis, kasdien pranešdavęs jam miesto naujienas (Lotyną ne kartą mini ir Marcialis (*Epigr.* I 4,5; II 72,3; III 86, 3 etc.), o *Epigr.* IX 28 – tai Lotyno epitafija, šlovinanti jį kaip aktorių.

¹⁶ Plg. Lact. *Inst.* I 20,10: *celebrabantur illi ludi covenienter memoriae meretricis cum omni lascivia, nam praeter verborum licentiam, quibus obscenitas omnis effunditur, exuuntur et iam vestibus populo flagitante meretrices, quae tunc mimarum funguntur officio, et in conspectu populi usque ad satietatem impudicorum luminum cum pudendis motibus detinentur.*

žanro prigimtį. Pavyzdžiui, III epigramų knygoje jis sakosi išpėjęs drovią skaitytoją¹⁷ apie savo knygelių turinį, bet ji vis tiek jas skaitanti, tačiau jei ji esanti ir mimų žiūrovė, galinti skaityti, nes čia nerasianti nieko, kas būtų nepadoriau nei mimas (*Epigr.* III 86, 4: *Non sunt haec (epigrammata) mimis improbriora*). I epigramų knygos vienoje iš išanginių epigramų (*Epigr.* I 4) Marcialis pakartoja pradžios laiško temą, tik jau kreipdamasis į svarbiausią adresatą – imperatorių: šio autoriaus eiles reikia skaityti taip pat nusiteikus, kaip ir stebint žymiausių mimų pasirodymus; 35 epigramoje pabrėžia, jog laisva epigramų kalba – tai jų *lex* – būtinos meno taisyklės, jos negalima atsisakyti, kaip negalima aprenkti Floralijų vaidintojų, tik tokios jos suteikia skaitytojui malonumą¹⁸. Taip pat galima rasti keletą epigramų, kurios panašios į mimų sceneles, sakykime, *Epigr.* X 75 – mimuose populiarį sąvaidavimo temą; *Epigr.* IX 68 – scena iš mokyklos gyvenimo; *Epigr.* VIII 17 – kliento ir advokato derybos dėl atlygio už atstovavimą teisme. Epigramose dažnai pasitaiko ir dialogų, bet kalbėti apie juos kaip apie kūrinio artumo dramai bruožą netikslu, nes pačiai epigramai būdingas dialogiškumas: autorius kuria išsivaizduojamą pokalbį su savo personažais ar pats įsiterpia į tokį fiktyvų pokalbį, pareikšdamas savo paradoksalią, netikėtą nuomonę, ir taip gimsta sąmojis.

Kitas teatrinės erdvės atsiradimo įvadiniuose knygų tekstuose, metaforiško kvietimo į epigramos teatrą interpretacijos kelias atvedė prie samprotavimų apie Marcialio kūrybos ir Naujosios komedijos panašumą¹⁹. Išties, nors ne-

¹⁷ Iš būdvardžio *casta* matome, kad turima omenyje moteris, greičiausiai kilmingos šeimos matrona.

¹⁸ *Epigr.* I 35, 10–11: *Lex haec carminibus data est iocosis, / ne possint, nisi pruriant, iuvare.*

¹⁹ Žr. E. Skwara, *Teatr Marcialisa*, w: Epigram grecki i łaciński w kulturze Europy, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1997, 189–197. Nedideliame pranešime nemažai taiklių pastebėjimų, daugiausia jis skirtas atrasti paralelių tarp Marcialio vaizduojamų ir Naujosios komedijos personažų.

daug žinome apie komedijų-palijatų, tiesiogiai naudojusią graikų Naujosios komedijos siužetus, pastatymus Marcialio laikais, galima teigti tam tikrą artimumą. Pats poetas savo Mūza pasirenka būtent komedijos deivę Taliją (Taleiją) ir ne kartą į ją kreipiasi: prašo jam skirti epigramų kūrėjo palmę (*Epigr.* IV 23); skelbia savo kūrybos priklausomybę „žaismingajai Talijai“²⁰ (*Epigr.* VII 17); nusivylęs savo, kaip rašytojo, amatu (nes iš jo pelnosi duoną), liepia savo globėjai Talijai suplėšyti jo knygas (*Epigr.* IX 73) ir t. t. Taip pat artimas Marcialio ir Naujosios komedijos kūrėjų, pirmiausia graiko Menandro, požiūris į savo vaizdavimo objektą. Marcialis ne kartą pabrėžia, kad jo objektas ir įkvėpimo šaltinis yra gyvenimas ir žmogus: jis kviečia skaityti eiles, kuriose pulsuoja tikrasis gyvenimas (*Epigr.* X 4,7: *hoc lege, quod possit dicere vita: „meum est“*), kur kiekvienas puslapis kvepia žmogum (*idem* 10) ir gyvenimas gali atpažinti pats save (*Epigr.* VIII 3, 20: *Agnoscat mores vita legatque suos*); taip, jis rašas pajuokiančias eiles, bet poetą labiausiai domina tik ydos, jam nerūpi užgauti konkrečių žmonių (X 33, 9–10: *Hunc servare modum nostri novere libelli, / parcere personis, dicere de vitiiis*). Tokios nuostatos labai artimos ir Naujajai komedijai: visuotinai žinomas Aristofano Bizantiečio sušukimas: „Menandrai ir gyvenime! Kuris kurį mėgdžiotate?“²¹ Į Naujosios komedijos sceną autorius taip pat neišvesdavo garsių asmenų, jie netapdavo juoko šaltiniu: būdingos šios komedijos kau-

kės leisdavo atskleisti tam tikro tipo žmonių bruožus. Menandras buvo Aristotelio sekėjo ir vėlesnio Likėjaus vadovo Teofrasto mokinys, o vienintelis mus pasiekęs Teofrasto darbas – etinis veikalas „Charakteriai“ – skirtas įvairiems žmonių tipams aprašyti: žmogaus vidinės savybės atsispindi ir jo išorėje, taigi susiformuoja fizinių duomenų kompleksas, kuris atitinka tam tikrą charakterį. Mūsų Marcialis taip pat renkasi savo personažus su kolekcininko gyslele: jis vengia asmeninės invektivos, o jo satyrinės, pačios šmaikščiausios epigramos pajuokia tam tikrus tipus, bruožų rinkinius. 17 iš 44 Naujosios komedijos kaukių priklausė moterims²²; daugiausia heteroms ir jaunoms merginoms, kelios senėms ir vergėms. Marcialio epigramose taip pat daug pačių įvairiausių moterų: čia sutiksime ir Naujojoje komedijoje populiarių žmonos personažą²³, taip pat laisvo elgesio moterų²⁴, daug dėmesio skiriama išorei, ypač defektams²⁵. Nemažai poeto kūryboje ir šykštuolių²⁶, medikų²⁷, smuklininkų²⁸, juristų²⁹, net kirpėjų³⁰, kurie pasirodo ir europinėje komedijoje.

Taigi Marcialį galėtume sieti su dviem antikinės dramatinės komikos formomis: jis pats pabrėžia savo artimumą mimams, turėdamas omenyje pirmiausia savo epigramų leksiką, mimams būdingą verbalinį laisvumą, o satyrinės Marcialio epigramos turi nemažai bendrumo su Naujosios atikinės komedijos humanizmu, nes pirmiausia pats poetas yra nusiteikęs atspindėti aplink verdantį gyvenimą.

²⁰ Beje, pasirenka Mūzai apibūdinti būdvardį *lasciva* (*Epigr.* VII 17, 4) – taip poetas apibūdino ir savo epigramų kalbą – *lasciva verborum veritas* (*Epigr.* I praef. 9–10); būdvardis *lasciva* Marcialio tekstuose daugiaspalvis, nelengvai perduodamas vienu žodžiu, atrodo, kad čia svarbiausias erotinis jo atspalvis, taigi epigramų kalba – *žaismingas* (bet ir *išdykęs, patvirkęs, nežabotas, begėdiškas*) žodžių atvirumas.

²¹ Vertė D. Dilytė (D. Dilytė, *Antikinė literatūra*, Vilnius: Jošara, 1998, 156).

²² П. Левек, *Эллинистический мир*, Москва: Наука, 1989.

²³ *Epigr.* I 62; II 56; V 61; VI 31; 39; XI 7 etc.

²⁴ Pavyzdžiui, *Epigr.* I 34; II 34; X 68 etc.

²⁵ Pavyzdžiui, *Epigr.* II 33; III 93; XI 102; XII 23 etc.

²⁶ Ryški tokių epigramų koncentracija jau *I knygoje*: *Epigr.* I 26; 80; 99; 103.

²⁷ *Epigr.* I 30; 47...

²⁸ *Epigr.* I 56; III 57.

²⁹ *Epigr.* I 79; 95...

³⁰ *Epigr.* II 17.

EPIGRAM THEATRE BY MARTIAL

Skirmantė Packočinaitė-Biržietienė

Summary

The article deals with the poetry of famous Roman epigramist Marcus Valerius Martial (*Marcus Valerius Martialis* (41–104). In some epistolary prefaces to his books of epigrams (e.g. to I epigram book, as well as to II epigram book) he creates the ambience of the theater and it looks as he is inviting his reader to the epigram theater. These passages provide two potential ways of interpretation.

First, Martial himself explains the nature of the epigram comparing it with the mime. Mime is a part of the ancient comic theater and was the most popular kind of performance in the Imperial Rome. Also mimes' performance was a part of some Roman religious festivals, especially to those sacred to the deities of changing time, fertility, nature revival, such as *Saturnalia*, *Floralia*. Our poet tells, that epigram is of the

same kind as *Floralia* mimes and contains the force of verbal licence of this feast.

Next possible device is to compare epigrammatic heritage of Martial with the New comedy. The history of this comedy begins in the end of the IVth B. C. century in the Greece, but Roman writers of the IInd century B. C. took the most greatest pieces and adapted them to the Roman life. These comedies were interested in the life of the common people, presenting the different types and characters, showing first of all the vice and making it comic. Martial as well declares being interested in the different taints and is going to satirise them, not somebody personal. He is showing a lot of characters similar to the personages of the New comedy, such as niggards, whores, drunkards, charlatans, bad teachers, doctors, cooks etc.

Gauta 2004 10 19
Priimta publikuoti 2004 12 21

Autorės adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
El. paštas: stbirziai@hotmail.com